

Romanizmi u govoru Rogoznice: promjene u leksiku krajem 20. i početkom 21. stoljeća

Nada Županović Filipin

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
nzupanov@ffzg.hr

UDK: 811.163.42'282.2'373.45(497.5 Rogoznica):811.13
izvorni znanstveni rad
<https://doi.org/10.17234/9789531758819.49>

Govor Rogoznice, najistočnije općine Šibensko-kninske županije, ubrzano se mijenjao u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća. Zatvorena ruralna sredina za koju je do kraja 1980-ih godina bila karakteristična snažna demografska erozija 1990-ih doživljava znatno doseljavanje stanovništva iz unutrašnjosti. Te se demografske promjene zrcale i u lokalnom govoru koji pripada južnočakavskomu dijalektu, ali pokazuje i jake štokavske utjecaje. Osim velikoga broja romanizama, najvećim dijelom mletačkoga podrijetla, za lokalni je govor karakterističan i velik broj arhaičnih čakavskih leksema.

Miješanjem stanovništva te utjecajem medija i novih tehnologija lokalni govor gubi arhaična obilježja, ponajviše u leksiku, a potom i u morfoloiji i sintaksi.

Istraživanje upotrebe romanizama u rogozničkomU govoru obuhvatilo je prigodni uzorak dviju skupina ispitanika: stanovnike s područja općine Rogoznica u dobi iznad sedamdeset godina starosti te stanovnike u dobi između petnaest i dvadeset i devet godina. Iz iskaza dobivenih intervjuiranjem prve skupine ispitanika ekstrahirani su leksemi romanskoga podrijetla. Opisane su njihove fonološke, morfološke i semantičke adaptacije u rogozničkomu govoru.

Kako bi se odredila razina razumijevanja i upotrebe evidentiranih romanizama u govoru ispitanika mlađe generacije, među njima je provedena anketa koja obuhvaća leksičku građu romanskoga podrijetla zabilježenu u intervjuima s prvom skupinom.

Rezultati provedenoga istraživanja pokazali su kolika je prisutnost tih leksičkih elemenata u govoru mlađih ispitanika.

Ključne riječi: romanizmi, rogoznički govor, dob govornika kao dijastratijska varijacija, polustrukturirani upitnik, promjene u leksiku

0. Uvod

Općina Rogoznica smjestila se na jugoistoku Šibensko-kninske županije. Na njenom području danas živi oko tri tisuće stanovnika koji se uglavnom bave ribarstvom, poljoprivredom i turizmom. U posljednjoj četvrtini 20. st.

demografske promjene i društveni razvoj unose velike promjene u način života ljudi ovoga područja, a time i u lokalni govor.

Tako je ova, do 1980-ih prilično zatvorena ruralna sredina, kroz 1990-e doživjela znatan priljev stanovništva iz unutrašnjosti županije te iz Bosne i Hercegovine. Miješanje stanovništva te promjene u načinu života utječu i na rogoznički govor koji ubrzano gubi arhaična obilježja, prvenstveno u leksiku, ali i u fonologiji i morfolologiji, što ćemo prikazati u nastavku rada.

Podatci za ovaj rad prikupljeni su terenskim istraživanjem koje je provedeno krajem 2008. i početkom 2009. godine. Prvim je dijelom istraživanja bilo obuhvaćeno 15 govornika starije životne dobi, iz čijih su transkribiranih iskaza ekstrahirani romanizmi,¹ a drugim 30 mladih rogozničkih govornika koji su ispitani o značenju i uporabi prethodno prikupljenih romanizama.

Istraživanjem se pokušalo definirati trenutni položaj i zastupljenost romanizama u govoru pripadnika mlađe generacije kao budućih nositelja razvoja rogozničkoga govora. Kako se pokazalo da i na drugim razinama govora postoje razlike koje ovise o dobi ispitanika, ovdje ćemo ih prvo izložiti, a potom i opisati rogozničke adaptacije romanizama te njihovu upotrebu kod mlađih govornika.

1. Kratki pregled fonoloških i morfoloških osobitosti lokalnoga govora ovisnih o dobi kao dijastratijskoj varijaciji

Dob govornika smatra se važnim sociodemografskim faktorom koji snažno korelira s jezičnim ponašanjem govornika (Berruto 2004: 111; D'Agostino 2011: 856). Razlika u govoru između starije i mlade generacije govornika u našoj je lingvistici najdetaljnije opisivana u nedavnim istraživanjima splitskoga govora (Jutrović Tihomirović 1991, 2006, 2007; Tomelić Ćurlin/Runjić Stoilova 2010). Takvo je stanje prisutno i u rogozničkom govoru.

Prema Finki i Mogušu (1981), rogoznički je govor štokaviziran južnočakavski govor. Tako ga opisuje i Brozović (1988). Prema ovim autorima, jezik rogozničkoga područja čuva čakavsku akcentuaciju i čakavski refleks jata, te starije čakavsko stanje u deklinaciji i leksiku.

Ovdje ćemo se ukratko osvrnuti na neke od različitosti na fonološkoj i morfološkoj razini po dobnim skupinama govornika, a koje se odražava-

¹ Termin *romanizam* ovdje podrazumijeva jezične elemente preuzete iz govora talijanskoga govornog područja (uglavnom venecijanskog i drugih venetskih govora) te iz dalmatoromanskoga, autohtonoga romanskog jezika koji se na našim obalnim prostorima u ranom srednjem vijeku razvio iz vulgarnoga latiniteta.

ju na oblik leksemā. Primjerice, u govoru starije generacije² pojavljuje se protetsko /j/ (zabilježeni su oblici *jūsta*, *jāgla*), dok u mlađe generacije³ ta pojava nije potvrđena. Kako u lokalnom govoru zvučna palatoalveolarna afrikata /dž/ ne postoji, stariji ju govornici zamjenjuju zvučnim palatalnim spirantom /ž/ (*žēp*, *žigerica*, *nāružba*, *svidžba*), a mladi uglavnom zvučnom palatalnom afrikatom /đ/. Kod starijih se govornika /h/ često zamjenjuje s /f/ (*būfa*, *špāfer*), što u govoru mlađih nije primijećeno. Kod njih se pojavljuju samo štokavizirani supstitucijski ishodi /h/ > Ø (*lād*, *òtel*) ili /v/ (*kūvar*, *krūv*), koji postoje i u govoru starije generacije.⁴

Razlike između starije i mlađe generacije govornika prisutne su i u akcenatskom inventaru. Kao što je primjerice u urbanom splitskom vernakularu došlo do prelaska iz peteronaglasnoga u četveronaglasni sustav (Tomelić Ćurlin/Runjić Stoilova 2010), tako i u rogozničkom govoru možemo pratiti istovrsnu promjenu inventara naglasnih jedinica. Tako u govoru mladih više ne nailazimo na peteronaglasni sustav kakav su u svojim tada pedesetogodišnjih ispitanika 1961. pronalazili Finka i Šojat.⁵ On se među našim ispitanicima pronalazi samo u starijih govornika. U

² Pod pojmom *starija generacija govornika* najčešće se podrazumijevaju ispitanici iznad 60 ili 65 godina starosti. Zbog dostupnosti velikoga broja govornika starije generacije, svi naši ispitanici imaju 70 ili više godina starosti. Radi se o ljudima bez formalnoga obrazovanja koji su se uglavnom bavili poljoprivredom i/ili ribarstvom i, uz iznimku dva govornika koji su bili pomorci, čitav životni vijek proveli u svojem mjestu.

³ Pod pojmom *mlađa generacija govornika* podrazumijevamo govornike u dobi između 15 i 29 godina starosti, tj. u dobnom intervalu unutar kojega su po Nacionalnoj strategiji za mlade Republike Hrvatske definirani *mladi* kao dobna skupina.

⁴ Važno je napomenuti da se neke od pojava koje navodimo u govoru starijih govornika ne javljaju beziznimno, već se izmjenjuju s pojavama koje nalazimo u govoru mlađih govornika. Primjerice, protetsko /j/ izgovara otprilike samo polovica naših starijih ispitanika, dok afrikatu /dž/ spirantom /ž/ zamjenjuju svi. Nadalje, čakavski morfološki oblici prisutni su u svih starijih govornika, u neformalnom i privatnom obraćanju beziznimno, dok u razgovoru sa strancima alterniraju sa štokavskim oblicima, u pokušaju ispitanika da se izražavaju standardom. Ovdje se spol pokazao važnom varijablom jer su se stariji muški ispitanici pokazali više štokaviziranima od žena.

⁵ U radu *Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja* (koji uključuje i Rogoznicu) Finka i Šojat bilježe da se „govori na ispitivanom području ne mogu dijalekatski svrstati u jedan dijalekatski tip, a ima neujednačenosti i nedovoljne ustaljenosti u svakome od njih. To se i opet najviše zapaža u akcenatskim oscilacijama. Tako se razumiju različiti oblici akcenatskoga ponašanja zabilježeni ne samo u različitim mjestima nego i u istome mjestu.“ (1973: 29). U prikupljenoj toponomastičkoj građi s područja Rogoznice autori bilježe brojne akcenatske dvojnosti jer su pokušali „uvažavati zbiljsku akcenatsku stvarnost, sa svim kolebanjima koja su odlika te akcentuacije“ (1973: 29). Prema Magner/Jutrović (2006: 13), „akcentološka je istraživanja lako provesti u selima do dvjestotinjak stanovnika gdje će rezultati biti približno identični“. Doista, u analizi govora rogozničkih zaselaka dobivaju se prilično homogeni sustavi (osim u naglascima, međusobno različiti i u crtama poput depalatalizacije i disimilacije), dok je akcentološku sliku općinskoga središta mnogo teže definirati.

mladih govornika zabilježen je četveroakcenatski sustav novoštokavskoga tipa, ali zadržane su neke čakavske karakteristike poput silaznih naglasaka u unutarnjim slogovima.

Stariji govornici u deklinaciji upotrebljavaju čakavske oblike (*šàka smòkāv, pět jèžìk, mǎlo nòvāc/pìnēz*) dok u govoru mladih prevladavaju standardni štokavski oblici. Osobne zamjenice 1. i 2. lica množine u D, L i I imaju oblike *nān* i *vān* u starijih, a standardne oblike *nāma*, *vāma* u većine mlađih govornika. U govoru mladih gubi se početno *o-* u medijalnih pokaznih zamjenica. Prilozi mjesta imaju oblike *ovòd* i *onòd* kod starijih govornika; u mladih govornika *óvde* i *ónde*. U starijih govornika supostoje upitno-odnosne zamjenice *štà* i *čǎ*, G je uvijek čakavski, *česa*, koji se pojavljuje i u neodređenom obliku *nīčesa*. Bilježe se *òšta* (od čega), *nīšto* i *nīdi* (nigdje). Stariji govornici upotrebljavaju i oblik *čìgōv* umjesto *čìjī*. Dobro se čuva složena neodređena zamjenica *čàkod* (kod mlađih češće *čàgod*), dok u ostalim navedenim primjerima kod mlađih govornika prevladavaju standardni oblici.

2. Romanizmi u rogozničkom govoru

2.1. Adaptacije na fonološkoj i morfološkoj razini⁶

U znatnom broju imenica koje su ušle u rogoznički govor nije bilo potrebno provoditi transfonemizaciju i transmorfemizaciju jer su posuđeni romanizmi tvoreni od fonološkoga i morfološkoga materijala kojim raspolaže i hrvatski jezik⁷ (*forchèta*⁸ > *fòrketa*, *forza* > *fòrca*, *canèla* > *kànela*, *riga* > *rìga*, *bava* > *bāva*, *barùfa* > *bàrufa*, *atento* > *atênto*, *montùra* > *mòntùra*, *coltrina* > *kòltrīna*, *traversa* > *trāvērsa*, *colarina* > *kolārīna*). U ostalim primjerima posuđenice su prošle promjene kakve su česte u brojnim drugim primorskim govorima. Među najčešćima izdvajamo promjenu /o/ > /u/ u naglašenom i nenaglašenom položaju, primjerice: *moneta* > *mùnīta*, *condòto* > *kòndut*, *solfarìn* > *šufērīn*,⁹ *contento* > *kùntenat*, *spagnoletto* > *španjùlet*, *bronzin* > *brūnzīn*, *scatola* > *škātula*. Ista je promjena prisutna i u glagola: *scapolàr* > *škapùlati*, *laoràr* > *laùrati*, *doperàr* > *dupèrati*, *fondàr* > *fùndati se*.

⁶ Analiza korpusa temelji se na teoriji jezika u kontaktu (Filipović 1986). Na romanizme u hrvatskom jeziku ta je teorija primijenjena u radovima Soćanac (2002, 2004) i Nigoević (2007).

⁷ U venecijanskom ne postoje geminate, što omogućuje nultu transfonemizaciju.

⁸ Za lekseme koji su poslužili kao model u ovom su radu preuzeti naglasci iz rječnikā kako je podrobnije opisano u fusnoti 19. Na modelima koji u rječnicima nisu bili naglašeni nismo provodili akcentuaciju.

⁹ Zabilježena je i varijanta *čufērīn*.

Zabilježena je i promjena /e/ > /i/ u naglašenom i neneglašenom položaju: *parechiàr* > *parìcati*, *meritàr* > *mirìtati*, *bestemiàr* > *beštìmati*, *movèrse* > *mòviti se*, *segnàr* > *sìnjati*.

Dvoglasni su u adaptaciji podijeljeni na dva sloga, uz umetanje intervokalnoga /j/ (*piato* > *pìjat*, *bestia* > *bèštija*, *desgrazia* > *dèžgrācija*) ili skraćeni u jedan vokal (/ie/ > /i/ : *bandièra* > *bàndīra*).

Među suglasničkim promjenama najčešća je promjena sibilanta /s/ u palatal /š/, do čega često dolazi ispred /k/, /p/ ili /t/ (*scatola* > *škātula*, *scapolàr* > *škapùlati*, *pescaria* > *peškàrija*, *schina/schena* > *škīna*, *spedìr* > *špèditi*, *spiegàr* > *špjègati*, *stendardo* > *štàndarac*, *vesta* > *vèšta*, *bestemiàr* > *beštìmati*, *giusto* > *jùšto*), ali i inicijalno (*setemàna* > *šetèmāna*, *solfarìn* > *šufērìn*) te između dva vokala (*possàda* > *pòšāda*). Pronađeni su i primjeri promjene /z/ u /ž/: *desgrazia* > *dèžgrācija*, *svelto* > *žvèlat*, *visitàr* > *vižìtati*, *sveiarìn* > *žveljārìn*, dok /đ/ daje /j/: *giacheta* > *jàketa* ili ostaje nepromijenjeno: *coragio* > *kùràđ*.

Posuđenice se i prozodijski prilagođavaju sustavu govora primatelja. Kod paroksitonih modela u replikama dolazi do premještanja naglasaka prema naprijed, a prilagođenice dobivaju kratkouzlazni naglasak (*colèto* > *kòlet*, *fagòto* > *fāgot*, *condòto* > *kòndut*, *canèla* > *kànela*). Isto vrijedi i kada je model oksitoni infinitivni oblik glagola (*arivàr* > *arivati*, *brontolàr* > *brontùlati*, *scapolàr* > *škapùlati*, *doperàr* > *dupèrati*, *segnàr* > *sìnjati*).

Dugouzlazni se naglasak pojavljuje kod adaptacije durativnih glagola (*duperàvati*, *bacilàvati*, *škapulàvati*).

U slučajevima kada se naglasak u modelu nalazi na prvom slogu, u replici je mjesto naglasaka nepromijenjeno, a naglasak je silazni (*scàtola* > *škātula*, *vesta* > *vèšta*, *scherzo* > *škèrac*, *vaso* > *vâž*, *scuro* > *škûr*, *forza* > *fôrca*).

Prilikom morfološke adaptacije imenskih i pridjevskih romanizama dolazi do umetanja nepostojanoga -a: *campo* > *kānap*, *scherzo* > *škèrac*, *svelto* > *žvèlat*, *porto* > *pòrat*, *contento* > *kùntenat*, *candelabro* > *kandèlābar*, *sticadente* > *štikàdenat*.

Još jedan primjer potpune transmorfemizacije jest gubljenje završnoga morfema izvornoga oblika riječi, najčešće u imenica muškoga roda koje završavaju na -o: *moto* > *mòt*, *geloso* > *đèlōz*, *vestito* > *vèštìt*, *fagòto* > *fāgot*, *colèto* > *kòlet*, *dispeto* > *dīšpet*, *spagnoletto* > *španjùlet*, *vaso* > *vâž*, *peso* > *pīz*, *bagaio* > *bàgaj*, *piato* > *pìjat*.

I u glagolskih je posuđenica najčešći proces potpune transmorfemizacije, u kojem se venetski infinitivni nastavci -ar, -er, -ir zamjenjuju hrvatskim sufiksima -iti, -ati. U korpusu su pronađeni sljedeći primjeri: *finìr* > *fìniti*, *spedìr* > *špèditi*, *partìr* > *pārtiti*, *finìr* > *fìniti*, *crescèr* > *krèšiti*, *movèrse* > *mòviti se*, *parechiàr* > *parìcati*, *duperàr* > *dupèrati*, *tocàr* > *tòkati*, *francàr* > *frānjcati*, *destrigàr* > *dèštrìgati*, *laoràr* > *laùrati*, *castigàr* > *kaštìgati*, *brustolàr* > *bruštèlati*,

armàrse > àrmati se, scartàr > škàrtati, liberàrse > libèrati se, arivàr > arìvati, brontolàr > brontùlati, degnàrse > dènjati se, fondàr > fùndati se, fermàrse > fermati se, stufàr > štùfati, frigere > frìgati, calàr > kàlati (se), meritàr > miritati, bacilàr > bacìlati, spiegàr > špjègati, duràr > dùrati, balàr > bàlati, scapolàr > škapùlati, bestemiàr > beštimati, sfogàrse > švògati se, visitàr > vižìtati, pasàr > pàsati, molàr > mòlati, navigàr > navìgati i sl.

U procesu sekundarne adaptacije nesvršeni se oblik glagola dobiva derivacijom pomoću sufiksâ -iv- ili -av- kojima se izražava nesvršenost (*navigávati, kalávati, krešívati, duperávati, bacilávati* i sl.), a svršenost se izražava prefiksacijom (*pòfrigati, skàlati se, zalàmpati*).

Dio pridjevskih romanizama u rogozničkomu govoru nastao je od verbalnih pridjeva: *incantato > ìnkantān, desperato > dīšperān, profumato > prōfuman*. Drugi je dio nastao adaptacijom kvalitativnih pridjeva koji tada najčešće ostaju bez dočetka: *baso > bàs, zeloso > dělōz, scuro > škûr, svelto > žvèlat*, ili dobivaju hrvatske tvorbene sufikse: *meschin > mèškinjast, gentil > đentilast* (usp. Ljubičić/Spicijarić 2008).

2.2. Semantička analiza romanizama

Romanizmi su u hrvatskim obalnim govorima zastupljeni u brojnim značenjskim područjima, ali najveća koncentracija primjećuje se u pomorskoj i ribarskoj terminologiji, gastronomiji (kuhinjski pribor, namirnice, jela i načini pripreme jela), te terminologiji vezanoj uz stare zanate poput tesarstva, brodogradnje i obrađivanja kamena.

U našem su korpusu romanizama ekscerpiranih iz iskaza ispitanika najzastupljeniji leksemi koji denotiraju predmete svakodnevne upotrebe i svakodnevne ljudske aktivnosti (33 %) te ljudske osobine i stanja (20 %). Slijede leksemi iz semantičkih polja gastronomije (9 %) i odjeće (9 %), graditeljstva (6 %) te meteoroloških pojava (3 %). Petinu leksema svrstali smo u heterogenu kategoriju kultura življenja (20 %) koja obuhvaća nematerijalne koncepte, pojave, međuljudske odnose i običaje i svjedoči o raspršenosti romanizama u leksiku.

Proces primarne semantičke adaptacije podrazumijeva nultu semantičku ekstenziju ili suženje značenja (Filipović 1986; Sočanac 2004). U našem se korpusu obje ove promjene pojavljuju podjednako često. Kad je model poliseman leksem, u replici u pravilu dolazi do suženja na manji broj značenja (usp. npr. rg. *vižìtati* 'pregledati' naspram *visitàr* '1. posjetiti; 2. pregledati', iako su susjedni govori preuzeli oba značenja modela). Tek rijetke posuđenice nakon primarne prolaze i kroz proces sekundarne semantičke adaptacije kojim stječu nova značenja koja modeli

u jeziku davatelju nisu imali (ibid.). U rogozničkom je govoru takav proces primjetan kod leksema *štàndarac* koji u jeziku primatelju označava 'stup, npr. ulične rasvjete ili električnih instalacija', što je i inače čest način sekundarne adaptacije u imenica unutar ovog semantičkog polja.¹⁰

Ishodi semantičke adaptacije mogu se mijenjati u vremenu, što primjećujemo na primjeru leksema *kùšm*. Kod starijih se govornika on ne javlja u značenju 'jastuka za spavanje' već, prošavši suženje značenja, označava samo ukrasne izvezene jastuke, dok u govoru mladih govornika, vjerojatno zbog utjecaja drugih prestižnih obalnih govora, primarno označava jastuk za spavanje, što je i osnovno značenje modela.

2.3. Etimologija

Za najveći broj leksema iz našeg korpusa, gotovo 90 % njih, pronalaze se potvrde u Boerijevu *Dizionario del dialetto veneziano*, najstarijemu rječniku venecijanskoga govora. Velik broj tih leksema u istovjetnomu obliku postoji i u tršćanskomu govoru, o čemu svjedoči Dorijin rječnik tršćanskoga govora *Grande dizionario del dialetto triestino storico etimologico fraseologico*. Tek za nekolicinu leksema potvrde smo pronašli samo u Dorijinu rječniku,¹¹ ili, još rjeđe, samo u Rosamanijevu rječniku dalmatinskoga venetskoga govora.

I posuđenice iz toskanskoga, to jest firentinskoga, koji je postao talijanski standardni jezik, kao i iz drugih, posebice sjevernih dijalekata, do nas su najčešće dolazile preko mletačkoga pa se i one prema *etymologia proxima* (Muljačić 2003) mogu smatrati mletacizmima. Posuđenice iz standardnoga talijanskoga jezika uglavnom su kulturnim posuđivanjem ograničene na semantička polja gastronomije, glazbe i mode pa u našem korpusu orijentiranom na privatno posuđivanje iz organskih idioma nisu zabilježene u znatnom broju.

Osim leksema podrijetlom iz venetskih govora, u korpusu su prisutni i leksemi nemletačkoga podrijetla koje rječnici smatraju dalmatoromanskim prežiticima.¹²

¹⁰ Usp. proširenje značenja imenice *stijeg*, kao i sekundarnu adaptaciju talijanizma *bandera* u standardnomu hrvatskom jeziku. S druge strane, u rogozničkomu je govoru *bàndira* primjer nulte semantičke ekstenzije, jer denotira samo zastavu.

¹¹ Nakon 1797. i prestanka mletačke vlasti, tršćanski, također jedan od venetskih govora, postaje primarni jezik davatelj na našem području, ali očito je dugotrajni prethodni mletački utjecaj ostavio dubok trag pa nije došlo do većih posuđivanja. Prema Gačić (2007: 56), „nonostante le premesse storiche positive, [il triestino] non ha fornito troppi prestiti“.

¹² Primjerice: *přsura* 'tava' (< frixoria, usp. RHJ: 9: 614), *kàrùtula* 'uskršnji kolač' (< gallitula, usp. ERHSJ 1973: 1: 553), *brânče* 'škrge' (< kslat. brancia, usp. ERHSJ 1973: 1: 198).

3. Ispitivanje prisutnosti romanizama u govoru mladih govornika

3.1. *Uzorak i korpus*

U dvjema serijama intervjua obuhvaćen je prigodni uzorak dviju skupina ispitanika: govornici starije životne dobi (15 ispitanika od 70 godina naviše, sličnoga obrazovanja i životnih prilika) te skupina od 30 govornika u dobi između 15 i 29 godina starosti, rođenih i odraslih u Rogoznici. Grupa mladih govornika je po obrazovanju i životnim prilikama znatno heterogenija od starijih: 46,67 % ispitanika završilo je trogodišnju srednju školu;¹³ 40 % ispitanika završilo je (ili još pohađa) četverogodišnju srednju školu;¹⁴ 6,67 % ispitanika ima fakultetsko obrazovanje,¹⁵ a jednako toliko ih je „bez zanimanja“, to jest nemaju završenu srednju školu.

Prilikom izbora ispitanika mlađe dobi vodilo se računa da su svi ispitanici rođeni i žive u Rogoznici i da im je odatle barem jedan roditelj. U konačnom uzorku, 33 % ispitanika ima barem jednoga roditelja koji nije podrijetlom iz Rogoznice.¹⁶

Svi govornici starije životne dobi ispitani su u njihovim domovima, dok je dvadeset dvoje mladih ispitanika ispitano na javnim mjestima (kafići, restorani, radna mjesta ispitanika), a osmero putem elektroničke pošte.

Iz iskaza dobivenih intervjuiranjem prve skupine ispitanika ekstrahirani su romanizmi.¹⁷ Kako bi se na provjerljiv način odredila njihova zastupljenost u govoru ispitanika mlađe generacije, među mladima je provedena anketa koja obuhvaća leksičku građu romanskoga podrijetla prikupljenu intervjuiranjem starijih govornika. Ovakva je tehnika odabira korpusa primijenjena jer ne postoje nikakve pisane potvrde rogozničkoga govora. Kako bi se ovjerilo ekstrahirane lekseme, u daljnje ispitivanje ulazili su samo oni koje je upotrijebilo dvoje ili više govornika starije životne dobi.

Mladim je ispitanicima tako ponuđen upitnik sa 150 leksema roman-

¹³ Ispitanici su naveli zanimanja: ugostitelj, brodoinstalater (dva ispitanika), prodavač (tri ispitanika), elektromonter, pekar, konobar (četiri ispitanika), vozač i skiper.

¹⁴ Ispitanici su naveli zanimanja: pomorski strojar (tri ispitanika), hotelijersko-turistički tehničar (četiri ispitanika), ekonomski tehničar (dva ispitanika), građevinski tehničar, elektrotehničar (dva ispitanika).

¹⁵ Ispitanici su naveli zanimanja: diplomirani ekonomist i diplomirani inženjer građevinarstva.

¹⁶ Roditelji tih ispitanika podrijetlom su iz Drniša, Mratova, Oklaja, Unešića (unutrašnjost Šibensko-kninske županije), Duvna (BiH), Županje te Supetra na otoku Braču.

¹⁷ Romanizmi su ekstrahirani iz četiri i pol sata snimljenoga audio-materijala (polustrukturiranih intervjua u trajanju od petnaest minuta do sat vremena).

skoga podrijetla. Bili su zamoljeni da odgovore znaju li što znači svaka pojedina riječ i upotrebljavaju li je, te da navedu njen ekvivalent u standardnom hrvatskom jeziku. Ispitanici su bili zamoljeni i da svoje odgovore i prokomentiraju kako bi se što preciznije predočio status svakoga ispitivana leksema u njihovu mentalnom leksikonu.

3.2. *Prikaz i analiza dobivenih podataka*

Prikupljeni korpus potvrdio je da su posuđenice romanskoga podrijetla i u rogozničkom govoru najčešće među imenicama (94 leksema, 62,67 %), potom slijede glagoli (45 leksema, 30 %), a prisutni su i pridjevi (šest leksema, 4 %) te prilozi (tri leksema, 2 %) i veznici (jedan leksem, 0,67 %), dok zabilježeni uzvici nisu bili uključeni u anketni upitnik.¹⁸

Analiza podataka dobivenih anketiranjem mladih govornika očekivano je pokazala da je određen broj romanizama, koji su u govoru starijih uobičajeni, u mladih govornika prešao u pasivni leksik ili se potpuno izgubio. Tablica 1 kvantitativno prikazuje ukupnu upotrebu romanizama od strane mladih govornika prikazanu po vrstama riječi:

Tablica 1.

Čestoća upotrebe	Veoma rijetko (0 – 25 %)	Rijetko (25 – 50 %)	Često (50 – 70 %)	Vrlo često (70 – 90 %)	Uvijek (90 – 100 %)
Broj i postotak romanizama	16,67 % (12 imenica, 9 glagola, 3 pridjeva)	22,67 % (19 imenica, 13 glagola, 1 prilog, 1 veznik)	24 % (19 imenica, 13 glagola, 2 pridjeva, 2 priloga)	11,33 % (11 imenica, 5 glagola, 1 pridjev)	25,33 % (32 imenice, 6 glagola)

Kvantitativna analiza podataka u Tablici 1. pokazala je da govornici bolje razumiju i više upotrebljavaju imenice nego glagole romanskoga podrijetla. U imeničkom se podkorpusu tek jedna trećina leksema upotrebljava rijetko ili veoma rijetko, dok u glagolskom podkorpusu tako nisku razinu upotrebe bilježimo u gotovo polovice promatranih leksema. Pridjevi i prilozi po čestotnim su skupinama raspršeni podjednako, dok se jedini zabilježeni veznik u govoru mladih koristi rijetko.

Vidljiva je korelacija između čestoće upotrebe ispitivanih leksema i njihova sociolingvističkog statusa. Naime, najfrekventniji su romanizmi

¹⁸ Zabilježeni su uzvici *ajme!* (< ahime) te *ëko!* (< ecco, u značenju širem od izvornoga 'evo, eto, gle!' jer funkcionira i kao afirmativna diskursna oznaka koja potiče sugovornika da nastavi svoje izlaganje).

koji su dio suvremenoga regionalnoga substandarda (primjerice: *fěšta*, *ûra*, *bôrša*, *jàketa*, *bòtùn*, *fjàka*, *bàlùn*, *skàle*...). Anketa je pokazala da njih svi mladi govornici redovito upotrebljavaju. Prethodno je u intervjuima utvrđeno da ih govornici često upotrebljavaju i u formalnim komunikacijskim kontekstima, vjerojatno smatrajući da im upotreba šira od lokalne daje za to legitimitet. Nekim je govornicima za takve lekseme i teško pronaći standardne ekvivalente. Visok postotak upotrebe anketom je potvrđen i za romanizme nešto manje česte, ali i dalje široko prihvaćenoga regionalnoga statusa.

Na suprotnom se polu nalazi grupa manje frekventnih romanizama čiji nizak postotak upotrebe ukazuje na njihovo iščezavanje iz leksika. Premda su starijim govornicima uobičajeni, u govoru mladih nisu uvriježeni.

Korpus smo prema rezultatima analize radi lakše preglednosti podijelili u tri skupine. U prvoj se skupini (Tablica 2.) nalaze romanizmi koji su aktivno prisutni u leksikonu mladih govornika: više od 65 % mladih ispitanika redovito upotrebljava preko trećine leksema zastupljenih u anketi (63 leksema, tj. 40,66 % korpusa), a gotovo svi oni koji ih ne upotrebljavaju poznaju im značenje.

Tablica 2.

Oblik u rogozničkom govoru	Model u jeziku davatelju ¹⁹	Značenje u rogozničkom govoru	Upotrebljavam	Ne upotrebljavam, ali znam značenje	Ponekad čujem, ali ne znam značenje	Nikad nisam čuo/čula
ârija	aria	zrak	100 %	-	-	-
bàlùn	balòn	lopta	100 %	-	-	-
bâva	bava	povjetarac	100 %	-	-	-
bôrša	borsa	torba	100 %	-	-	-
bòtùn	botòn	puce	100 %	-	-	-
fěšta	festa	proslava, zabava	100 %	-	-	-

¹⁹ Modeli većine ovdje navedenih leksema potvrđeni su i u Boerievu i u Dorijinu rječniku. Samo u primjerima u kojima ne nalazimo istovjetan oblik u oba rječnika, uz leksem su na sljedeći način navedeni izvori iz kojih su preuzeti modeli: (ven.) označava Boerijev rječnik venecijanskoga dijalekta, (ts.) označava Dorijin rječnik tršćanskoga dijalekta, (Ros.) označava Rosamanijev rječnik venetskih govora Julijske krajine, Istre i Dalmacije, a (Zin.) Zingarellijev rječnik standardnoga talijanskoga jezika u slučajevima u kojima leksemi oblikom odgovaraju standardnima pa se u dijalektalnim rječnicima ne navode. Oblik leksema i akcentuacija preuzeti su iz najstarijega, Boerijeva rječnika, osim gdje je drugačije navedeno. U primjerima dalmatoromanskih prežitaka, etimologije navedene u tablici preuzete su iz ARj, ERHSJ te HERj.

fibra	febre (ts., Ros.), freve (ven.)	temperatura	100 %	-	-	-
jàketa	giacheta	jakna	100 %	-	-	-
kvàrat	quarto	četvrt	100 %	-	-	-
lànčūn	lat. linteum (ERHSJ)	plahta	100 %	-	-	-
těća	techia	zdjela u kojoj se kuha	100 %	-	-	-
ûra	ora	sat (1h)	100 %	-	-	-
kòlet	colèto	ovratnik	96,3 %	3,7 %	-	-
špìgeta	spigheta	vezica na cipeli	96,3 %	3,7 %	-	-
štèrika	stèrica (ts.)	voštana svijeća	93,33 %	6,67 %		-
pomìdōra	pomo d'oro (ven.) pomidor (ts.)	rajčica	93,33 %	6,67 %	-	-
bòkūn	bocòn	komad	93,33 %	6,67 %	-	-
beštìmati	bestemiàr	psovati	93,33 %	6,67 %	-	-
pàšta	pasta	tjestenina	93,33 %	6,67 %	-	-
fàliti	falìr	pogriješiti	93,33 %	6,67 %	-	-
frìgati	lat. frigere (ERHSJ)	pržiti	92,59 %	7,41 %	-	-
làmpati	lampar (ts.) lampisàr (ven.)	sijevati	92,59 %	7,41 %	-	-
věšta	vesta (ven.)	haljina	92,59 %	7,41 %	-	-
kampànel	campanil	zvonik	90 %	10 %	-	-
măća	machia	mrlja	90 %	10 %	-	-
màtūn	matòn	opeka	90 %	10 %	-	-
pàrtiti	partìr	otići	90 %	10 %	-	-
rîga	riga	pruga	90 %	10 %	-	-
skàla	scala	stepenica	90 %	10 %	-	-
škàrtati	scartàr (ven.)	odbaciti	90 %	10 %	-	-

cūkār	zùcaro	šećer	90 %	10 %	-	-
bàgaj	bagaio (ts.) bagàgio (ven.)	prtljag	90 %	10 %	-	-
kùšin	cussin	jastuk	90 %	10 %	-	-
fùmār	fumaro (Ros.)	dimnjak	90 %	6,67 %	3,33 %	-
dìšpet	dispeto (ts.)	inat	90 %	6,67 %	3,33 %	-
gùstīrna	lat. giusterna ERHSJ	bunar	90 %	6,67 %	3,33 %	-
dōta	dota (ts.) dote (ven.)	miraz	90 %	6,67 %	3,33 %	-
brūnzīn	bronzin	lonac	90 %	6,67 %	-	3,33 %
vāž	vaso	tegla	90 %	6,67 %	-	3,33 %
štùfati se	stufār	dosaditi	86,67 %	13,33 %	-	-
kantùnāl	cantonāl	noćni ormarić	86,67 %	13,33 %	-	-
pōrat	porto	luka	83,33 %	16,67 %	-	-
fèrmati	fermār	zaustaviti	80 %	20 %	-	-
kućerīn	cuciarin (ts.)	žličica	80 %	20 %	-	-
kòltrīna	coltrina	zavjesa	80 %	20 %	-	-
sīnjati	segnār	označiti, primijetiti	77,78 %	18,52 %	3,7 %	-
škīna	schina (Ros.), schena (ven., ts.)	leđa	76,67 %	23,33 %	-	-
kōlap	colpo	moždani udar	76,67 %	23,33 %	-	-
fjāka	fiaca	usporenost, pasivnost	76,67 %	23,33 %	-	-
kanòcāl	canocial (ts.)	dalekozor	76,67 %	20 %	3,33 %	-
šufērīn	solfarin (ven.)	šibica	76,67 %	20 %		3,33 %
pòšāda	possāda	nož tupog vrha	76,67 %	16,67 %	3,33 %	3,33 %

fâlšo	falso	lažno	74,07 %	22,22 %	3,7 %	-
fôrca	forza	snaga	73,33 %	23,33 %	3,33 %	-
môviti se	moverse	(po)maknuti se	73,33 %	23,33 %	-	3,33 %
škapùlati	scapolâr	sačuvati, spasiti	73,33 %	20 %	3,33 %	3,33 %
atênto	atento	oprezno	66,67 %	33,33 %	-	-
španjûlet	spagnolêto	cigareta	66,67 %	33,33 %	-	-
vižîtati	visitâr	pregledati	66,67 %	33,33 %	-	-
libèrati se	liberarsi (Zin.)	osloboditi se	66,67 %	33,33 %	-	-
dùrati	durâr	trajati, izdržati	66,67 %	16,67 %	10 %	6,67 %
šudàrić	lat. sudarium (ERHSJ)	rupčić	66,67 %	16,67 %	10 %	6,67 %
frègati	fregâr	čistiti brisanjem	66,67 %	23,33 %	3,33 %	6,70 %

I u drugoj se skupini (Tablica 3.) nalaze romanizmi čije je značenje mladima poznato, ali čestoća njihove upotrebe u svakodnevnom je govoru nešto manja: tek ih svaki drugi mladi ispitanik aktivno i upotrebljava. Za ove lekseme nije čulo tek između 3 % i najviše 10 % ispitanika što ukazuje da su još uvijek prisutni, makar u pasivnom leksiku mladih govornika. Leksemi ove učestalosti upotrebe čine četvrtinu ukupnoga korpusa (36 leksema, ili 24 %).

Tablica 3.

Oblik u rogozničkom govoru	Model u jeziku davatelju	Značenje u rogozničkom govoru	Upotrebljavam	Ne upotrebljavam, ali znam značenje	Ponekad čujem ali ne znam značenje	Nikad nisam čuo/čula
bùtîga	botèga	trgovina	59,26 %	33,33 %	3,7 %	3,7 %
fùrèšt	forèsto	stranac	59,26 %	33,33 %	3,7 %	3,7 %
fùndać	fondaci (ts.) fondachio (ven.)	talog	59,26 %	22,23 %	11,01 %	3,7 %
bàndîra	bandièra	zastava	59,26 %	29,63 %	3,7 %	3,7 %
vèštît	vestito (ts.) vestio (ven.)	odijelo	51,85 %	44,44 %	3,7 %	-

mùnīta	munita (Ros.), moneda (ven., ts.)	sitan novac	56,67 %	36,67 %	-	6,67 %
măkinja ²⁰	machina	stroj	56,67 %	36,67 %	-	6,67 %
tāvaja	tovaia (ts.) tovagia (ven.)	stolnjak	56,67 %	33,3 %	6,67 %	6,67 %
pēgula	pēgola	peh	56,67 %	30 %	6,67 %	6,67 %
peškàrija	pescaria (ts.) pescheria (ven.)	ribarnica	56,67 %	29,63 %	6,67 %	6,67 %
pìzati	pesàr	težiti	59,26 %	23,23 %	6,67 %	10 %
pîz	peso	uteg	59,26 %	23,23 %	6,67 %	10 %
fûrbast	furbo	prepreden	59,26 %	23,23 %	6,67 %	10 %
môt	moto	gesta, grimasa	59,26 %	23,23 %	6,67 %	10 %
kàlati se	calàr	sići, spustiti se	55,56 %	20 %	6,67 %	13,33 %
krēšiti	cresser	rasti	55,56 %	2 %	6,67 %	13,33 %
ofēnditi se	ofēnder (ts.)	uvrijediti se	55,56 %	20 %	6,67 %	13,33 %
brontùlati	brontolàr	gundati	59,26 %	16,67 %	10 %	13,33 %
priša	pressa	žurba	59,26 %	16,67 %	10 %	13,33 %
komòdati se	comodarse	udobno se smjestiti	55,56 %	26,93 %	10 %	6,67 %
ìmpio ²¹	ìmpiràr (ven.) – stajati uspravno	uspravno	55,56%	22,23%	13,33%	6,67%
meškinjast	meschin	nježan, krhak	55,56%	20%	10%	13,33%
škātula	scàtola	kutija	55,56 %	20 %	10 %	13,33 %
fortunāl	fortunāl	oluja na moru	53,33 %	33,33 %	3,33 %	10 %
kādēna	kadēna	lanac	53,33 %	23,23 %	13,33 %	10 %
deštrigati	destrigàr (ven.)	riješiti se nečeg	53,33 %	40 %	3,33 %	3,33 %
bàlati	balàr	plesati	53,33 %	40 %	3,33 %	3,33 %

²⁰ Kao i u venetskim govorima, *makinja* je generičko ime za bilo kakav stroj s kojim su se govornici susretali: *makinja* za polivat loze, *makinja* za masline, *makinja* od auta.

²¹ Prilog *impio* jedini je oblik zabilježen u korpusu. Ni stariji ispitanici ne poznaju oblike *impijat se* ili *impirat* koji se još upotrebljavaju u drugim primorskim govorima (usp. Maslek/Lovrić Jović 2004: 144).

miritati	meritàr	zaslužiti	53,33 %	36,67 %	10 %	-
tràvèrsa	traversa	pregača	55,56 %	40,74 %	-	3,7 %
šetemāna	setemàna (ven.)	tjedan	48,28 %	48,28 %	3,44 %	-
mòntūra	montūra	odijelo	46,67 %	40 %	3,33 %	10 %
kôgo	cogo	brodski kuhar	46,67 %	36,67 %	3,33 %	13,33 %
škêrac	scherzo	nepodopština	46,67 %	36,67 %	3,33 %	13,33 %
đīta	gita (Ros.)	izlet	43,33 %	33,3 %	13,33 %	10 %
kūrāđ	coragio	hrabrost	43,33 %	30 %	10 %	16,67 %
brānče	brancia (ERHSJ)	škrge	43,33 %	30 %	16,67 %	10 %

U treću skupinu leksema (Tablica 4.) svrstani su romanizmi koji su u svakidašnjem govoru mlade generacije zastupljeni rijetko. Radi se o leksemima koji u smjeni generacija nisu uspjeli sačuvati svoju komunikacijsku funkciju te su zamijenjeni leksemima koji pripadaju standardnom hrvatskom jeziku,²² ili su se promjenom načina života i gubljenjem važnosti njihovih denotata izgubili iz upotrebe (*pășkula*, *kàrūtula* i sl.). Ove lekseme u prosjeku upotrebljava tek svaki treći mladi govornik. Iako prosječno 62,14 % ispitanika još uvijek poznaje značenje leksema iz ove grupe, leksemi s dna Tablice 4. na najboljem su putu da se izgube iz leksikona rogozničkog govora jer su značajnomu dijelu mladih govornika već nepoznati.

U odnosu na prvu skupinu ispitanika, tj. govornike koji su bili mladi prije pedesetak godina, vidljivo je da u demografskoj skupini suvremenih mladih govornika postoji određeni sloj govornika (prosječno 35,12 %, ali taj broj za neke lekseme raste i do preko 70 % ispitanika) koji tvrde da nikada nisu čuli za donedavna uobičajene talijanizme i/ili ne poznaju njihovo značenje.

²² Sporadično se javljaju i primjeri zamjene romanizma nekom drugom posuđenicom, npr. romanizam 'šūsta' koji je zamijenjen supstandardnim germanizmom *féder* umjesto standardnohrvatskim leksemom *òpruga*.

Tablica 4.

Oblik u rogozničkom govoru	Model u jeziku davatelju	Značenje u rogozničkom govoru	Upotrebljavam	Ne upotrebljavam, ali znam značenje	Ponekad čujem ali ne znam značenje	Nikad nisam čuo/čula
žûnta	zonta (ven.) gionta (Ros.)	dodatak	40 %	33,33 %	16,67 %	10 %
ruînati	ruinare (Zin.)	pokvariti	40 %	33,33 %	16,67 %	10 %
kòndut	condòto	zahod	40 %	33,33 %	10 %	16,67 %
fùndati se	fondàr	srušiti se	40 %	23,33 %	26,67 %	10 %
pàsati	pasàr	proći	40,74 %	37,04 %	11,11 %	11,11 %
finiti	finìr	završiti	37,04 %	44,44 %	11,11 %	7,41 %
štàndarac	stendardo (ven.)	drveni stup za struju i tel. žice	36,67 %	43,33 %	6,67 %	13,33 %
kolàrina	colarina	kravata	36,67 %	40 %	10 %	13,33 %
jùšto	giusto (Zin.) zusto (ven.)	točno	36,67 %	36,67 %	16,67 %	10 %
bàrufa	barùfa	svađa, prepirka	36,67 %	33,33 %	16,67 %	10 %
kànela	canèla	slavina, cjevčica	33,33 %	40 %	16,67 %	10 %
žmùl	lat. modiolus (ARj)	čša	33,33 %	36,67 %	16,67 %	13,33 %
njânke	gnanche (ts.) gnanca (ven.)	niti	33,33 %	37,04 %	14,81 %	14,81 %
àrmati se	armarse	oboružati se	30,77 %	46,16 %	15,38 %	7,69 %
švêra	sfera	kazaljka	30 %	43,33 %	13,33 %	13,33 %
kaštigati	castigar (ts.)	kazniti	3 %	40 %	16,67 %	13,33 %
braçùlet	brazzalèto (ven.)	narukvica	30 %	36,67 %	20 %	13,33 %
bacìlati	bacilàr (ven.)	obazirati se na što	26,67 %	60 %	-	13,33 %
tòkati	tocàr	trebati	26,6 %	50 %	6,67 %	16,67 %

vàlīža	valisa	kovčeg	26,6 %	46,67 %	6,67 %	20 %
škìvati	schivar (ven.)	izbjeći	26,67 %	46,67 %	6,67 %	20 %
tèntati	tentàr	iskušavati	26,67 %	46,67 %	6,67 %	20 %
frànjcati	francar	isprazniti, osloboditi	26,67 %	40 %	10 %	23,33 %
špèditi	spedir	poslati	26,67 %	40 %	6,67 %	26,67 %
žveljārīn	sveiarin (ts.)	budlilica	26,67 %	36,67 %	10 %	26,67 %
dèžgrācija	desgrazia (ven.)	nesreća	26,67 %	33,33 %	13,33 %	26,67 %
màlicija	malizia (ven.)	zloba, pakost	26,67 %	33,33 %	13,33 %	26,67 %
lètrika	lètrico (ts., Ros.)	struja	23,33 %	36,67 %	20 %	20 %
tòrac	torzo	pogrebna svijeća	26,67 %	30 %	16,67 %	26,67 %
stìvati	stivàr	spremiti na mjesto	25,73 %	29,63 %	29,63 %	14,81 %
īnkantān	gl. incantàr	zaluden	23,33 %	46,67 %	13,33 %	16,67 %
fāgot	fagòto	prtljag, teret	22,22 %	51,85 %	22,22 %	3,70 %
parìcati	pareciar	pripremiti	20 %	63,33 %	3,33 %	13,33 %
dupèrati	doperàr (ven.)	koristiti	20 %	53,33 %	10 %	16,67 %
mìrākul	miracu- lo (ts.) miracolo (ven.)	čudo	20 %	53,33 %	10 %	16,67 %
mòlati	molàr	popustiti	20 %	50 %	13,33 %	16,67 %
švògati se	sfogarse	ispuhati se	20 %	36,67 %	10 %	33,33 %
laùrati	laoràr (ven.)	raditi	20 %	36,67 %	10 %	33,33 %
kandèlābar	candela- brio (ts.)	stup vanjske rasvjete	20 %	33,33 %	13,33 %	33,33 %
kàrūtula	lat. gallitula (ERHSJ)	uskršnji kolač	20 %	16,67 %	26,67 %	36,67 %
bjankàrija	biancarìa	rublje	14,81 %	29,36 %	18,52 %	37,04 %
bruštùlati	brustolàr	popeći nasu- ho, bez ulja	14,81 %	18,52 %	33,33 %	33,33 %

đèlòz	zelòso (ven.)	ljubomorán	13,33 %	66,67 %	10 %	10 %
šùsta	susta	opruga	13,33 %	70 %	6,67 %	10 %
dènjati se	degnarse (ven.)	udostojiti se	13,33 %	70 %	6,67 %	10 %
pāškula	lat. pastus (ERHSJ)	pašnjak	10 %	16,67 %	23,33 %	50 %
kùntenat	contento	zadovoljan	7,41 %	37,04 %	11,11 %	44,44 %
krijāncija	creanza	odgojenost	7,41 %	25,93 %	7,41 %	59,26 %
fòrketa	forchèta	vilica	6,67 %	23,33 %	26,67 %	43,33 %
špjègati	spiegàr	objasniti	6,67 %	16,67 %	20 %	56,67 %
štikadènat	sticadente (ts.)	čačkalica	-	16,67 %	26,67 %	56,67 %

Usporede li se dobiveni rezultati sa sociodemografskim osobinama naših ispitanika, ustanovljava se da je podrijetlo roditelja najvažniji faktor koji utječe na učestalost upotrebe romanizama u govoru mladih. Ispitanici čija su oba roditelja iz Rogoznice poznaju značajno više romanizama od ispitanika čiji jedan roditelj nije iz mjesta. Na razini upotrebe ova je razlika nešto manje izražena, što se može objasniti konformizmom unutar vršnjačke grupe. Promatra li se varijabla obrazovanja, ne pronalazi se značajna razlika u čestoci upotrebe romanizama kod visoko obrazovanih i onih koji to nisu. Premda se moglo očekivati da će obrazovaniji ispitanici više težiti standardnom hrvatskom i koristiti manje romanizama, u našem se uzorku to nije potvrdilo. Romanizmi sačinjavaju dio lokalnoga govora i spadaju u neformalnu komunikaciju u kojoj je razlika u izričaju obrazovanih i neobrazovanih govornika znatno manje izražena. Jednako tako nema ni statistički značajne razlike u korištenju romanizama između najmlađih i najstarijih govornika unutar grupe mladih.

Ishod istraživanja u cjelini pokazuje da u rogozničkom govoru romanizmi kao skupina nisu ugroženi. Ipak, rezultati ankete pokazuju da unutar ove skupine postoji znatan sloj zastarjelih leksema koje govornici mlađe dobi više ne upotrebljavaju, pa čak i ne posjeduju u svojem mentalnom leksikonu. Leksik se uvijek iznova obnavlja i takvi procesi spadaju u prirodnu mijenu jezika. Leksemi za koje je naše istraživanje pokazalo da su izgubili mjesto u rogozničkom govoru denotiraju stvari ili radnje koje su promjenom društvenih uvjeta i načina života prestale biti dio svakodnevice mladih govornika, ili se za njihove denotate u posljednje vrijeme počeo upotrebljavati neki drugi, trenutno prestižniji leksem. Činjenica da su starije generacije govornika još uvijek čvrsto vezane za njih ne može ih

održati živima u jeziku na duže vrijeme. Premda je nezahvalno prognozirati, može se zaključiti da će nestankom svojih prirodnih govornika nestati i ti leksemi.

Uvidom u svakodnevnu govornu produkciju mladih govornika vidljivo je da su, unatoč svemu navedenomu, romanizmi i dalje u boljem položaju od arhaičnih domaćih čakavskih leksema koje mladi upotrebljavaju mnogo rjeđe od starijih govornika. Ostvarenost romanizama u sličnim oblicima duž čitave obale i zapaženo mjesto u općedalmatinskoj koine osiguravaju im prestiž koji brojni čakavski leksemi često nemaju. Stoga su čakavski leksemi praslavenskoga podrijetla sa sociolingvističkoga stajališta znatno češće obilježeni kao ruralni izrazi, dok se to romanizmima u pravilu ne događa. Takvo stanje ilustrira primjer leksema *kùšīn*, frekventnog romanizma u govoru mladih govornika (čak 90 % naših ispitanika izjasnilo se da ga upotrebljava u značenju 'jastuk', u kakvom postoji u splitskom, šibenskom i brojnim drugim obalnim govorima). Zbog svoje semantičke specijalizacije taj je romanizam rijedak u govoru starije generacije koja za 'jastuk' redovito upotrebljava leksem *pozglàvača*, a njega pak ne upotrebljava nitko od mladih govornika premda mu 70 % njih poznaje značenje.²³ Zbog svih tih razloga autohtoni čakavski leksik danas nestaje brže od romanskih posuđenica.²⁴

4. Zaključak

Promjene društvenih uvjeta i načina života na rogozničkom području krajem 20. i početkom 21. stoljeća nužno su uvjetovala i promjenu lokalnoga govora. Migracije, utjecaj medija i tehnološki napredak ubrzavaju proces arhaizacije brojnih leksema koji pripadaju lokalnomu govoru. Toj se tendenciji nisu oduprli ni romanizmi. Istraživanjem se je pokazalo da se romanizmi u rogozničkom govoru mogu podijeliti na dvije podskupine. Prva skupina sadrži frekventne lekseme čija je budućnost u govoru neupitna, ponajviše zato što su ovjereni u velikoj većini obalnih govora pa ih, budući da čine dio leksikona dalmatinske obalne koine, govornici smatraju prestižnima. Ti su leksemi zadržali svoju funkciju u komunikaciji i dio su mentalnoga leksikona mladih govornika.

²³ Valja ipak naglasiti da se radi samo o pojedinačnim primjerima i da unutar govora kao sustava nije zabilježeno znatnije prihvaćanje neautohtonoga romanskoga leksika naštrb domaćih leksema.

²⁴ Osim *pozglavače*, nitko od mladih govornika obuhvaćenih intervjuima i anketom ne upotrebljava ni (među starijom generacijom uvriježene) lekseme *bèsida*, *čeljáde*, *dāžd*, *ūduniti*, *ūžēci*, *ūlisti*, *gnjât*, *strūga*, *pōste* i sl., već ikavsku varijantu njihovih standardno-hrvatskih leksičkih ekvivalenata.

Ipak, od ukupnoga broja leksema na kojima je provedeno istraživanje gotovo petini prijeti iščezavanje iz lokalnoga govora. Mladi govornici u govoru izbjegavaju romanizme koje doživljavaju kao lokalizme nerazumljive izvan uskoga mjesnoga ili obiteljskoga kruga, a govornici kojima oba roditelja nisu iz mjesta često ni ne znaju njihovo značenje.

Teško je procijeniti u kojem će se smjeru dalje razvijati opisane promjene u leksiku rogozničkoga govora. Procesi jezične globalizacije i integracije izazivaju i protureakcije pa tako i Hrvatskoj sve više jačaju tendencije koje zagovaraju očuvanje regionalne jezične slojevitosti i potiču njegovanje dijalekata. Kako su u nekim državama (Italija, Norveška, Irska, Wales...) takve tendencije već dale dobre rezultate, možemo se nadati da će se nastaviti razvijati i u Hrvatskoj, iako stanje na terenu u primjeru rogozničkoga govora zasad još ne pokazuje takvu sliku.

Literatura:

- Berruto, Gaetano (2004). *Prima lezione di sociolinguistica*, Bari: Laterza.
- Brozović, Dalibor (1988). Čakavsko narječje, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* [Dalibor Brozović, Pavle Ivić], Zagreb: JLZ Miroslav Krleža, str. 78-83.
- D'Agostino, Mari (2011). Variazione diastratica. *Enciclopedia dell'italiano* [ur. Raffaele Simone], Rim: Istituto della Enciclopedia Italiana, str. 856-858.
- Filipović, Rudolf (1986). *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Školska knjiga.
- Finka, Božidar / Moguš, Milan (1981). Karta čakavskog narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, str. 49-58.
- Finka, Božidar / Šojat, Antun (1973). Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskoga otočja, *Onomastica iugoslavica*, 3-4, str. 37-65.
- Gačić, Jasna (2007). Voci di origine latina e romanza nella terminologia gastronomica dialettale della Dalmazia, *Filologija*, 49, str. 51-63.
- Jutronić Tihomirović, Dunja (1991). Utjecaj standardnog jezika na čakavski leksikon, *Prožimanje kultura i jezika* [ur. Marin Andrijašević et al.], Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 77-82.
- Jutronić Tihomirović, Dunja (2006). Lokalni govor na nacionalnoj televiziji, *Jezik i mediji - jedan jezik: više svjetova* [ur. Jagoda Granić], Zagreb/Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 335-346.

- Jutronić Tihomirović, Dunja (2007). Splitski čakavski leksikon - deset godina poslije, *Jezik i identiteti* [ur. Jagoda Granić], Zagreb/Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 249-256.
- Ljubičić, Maslina / Spicijarić, Nina (2008). Pridjevi mletačkoga podrijetla : prilagođenice i izvedenice, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa 7. Riječki filološki dani* [ur. Ines Srdoč-Konestra i Silvana Vranić], Rijeka: Filozofski fakultet, str. 849. – 870.
- Magner, Thomas F. / Jutronić, Dunja (2006). *Rječnik splitskog govora = A Dictionary of Split Dialect*. Zagreb: Durieux; Dubrovnik: Dubrovnik University Press.
- Maslek, Jasenka / Lovrić Jović, Ivana (2004). Aktualnost dubrovačkog idiomu u drugoj polovici 20. stoljeća, *Strani jezici*, 33, sv. 1–2, str. 135-146.
- Muljačić, Žarko (2003). O dvjema vrstama hrvatskih „pseudoromanizama“, *Filologija*, 40, str. 95-112.
- Nigoević, Magdalena (2007). Adaptacija glagola romanskog podrijetla u splitskom govoru. *Jezik i identiteti* [ur. Jagoda Granić], Zagreb/Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 365-375.
- Sočanac, Lelija (2002). Talijanizmi u hrvatskome jeziku, *Suvremena lingvistika*, sv. 53–54., str. 127-142.
- Sočanac, Lelija (2004). *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Tomelić Ćurlin, Marijana / Runjić Stoilova, Anita (2010). Prozodijska obilježja splitske čakavštine kroz tri generacije, *Prostor i vrijeme u jeziku: jezik i prostor u vremenu* [ur. Mario Brdar et al.], Zagreb/Split: HDPL FF Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, str. 259-271.

Izvori:

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. (1880–1976). Zagreb: JAZU.
- ERHSJ = Skok, Petar (1973). *Etimološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, 1. – 4., Zagreb: JAZU.
- HERj = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2002.
- Ros. = Rosamani, Enrico (1990). *Vocabolario Giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalcone*, Trieste: Lint.
- ts. = Doria, Mario (1987). *Grande dizionario del dialetto triestino storico etimologico fraseologico*, Trst: Edizione de „Il Meridiano“.

- ven. = Boerio, Giuseppe (1829). *Dizionario del dialetto veneziano*, Venecija: Santini.
- Zin. = Zingarelli, Nicola (2006). *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Romance loanwords in the speech of Rogoznica: Lexical changes at the end of the 20th and the beginning of the 21st century

The speech of Rogoznica, the easternmost municipality of the County of Šibenik and Knin has changed rapidly throughout the last quarter of the twentieth century. The closed rural community which had suffered strong demographical erosion until the end of the 1980s experienced a great immigration of the population from the hinterland in the 1990s. These demographic changes were reflected on the local speech which belongs to the southern Čakavian dialect but has also undergone strong Štokavian influences. Apart from the great number of Romance loanwords which are mostly of Venetian origin, the local speech is characterized by a great number of archaic Čakavian lexemes.

Due to the population mixing and the influence of the media and new technologies, the local speech loses its archaic features, primarily on the lexical level. However, morphological and syntactic changes are present as well.

The field research included the representative samples of two informant groups: the inhabitants of the area who are older than seventy, and the inhabitants who are between eighteen and twenty-nine years of age. The interviews with the members of the first group were transcribed and all lexical items of Romance origin were extracted. A phonological, morphological and semantic analysis was then carried out.

In order to determine the existence and frequency of Romance loanwords in the younger generation's speech, the younger informants were given a questionnaire which contained the Romance loanwords known and used by the older generation informants.

The results of the research showed the level of presence of those lexical elements in the young informants' speech.

Key words: Romance loanwords, the speech of Rogoznica, the speakers' age as a diastatic variation, semi-structured questionnaire, lexical change